

Sum flytifuglar fara einir 300 ungdómar við miðnámsskúlaprógví av landinum árliga við tí ætlan at taka onkra hægri útbúgving aðrastaðni. Trupulleikin fyri føroyska samfelagið er bara, at gott helvtin av teimum koma ikki heim aftur til Føroya eftir loknan lestur

TALVA 1: Tey trý vølfærðarmodellini

Amerikanska modelið

Byggir á prinsippið um individuelt og persónligt frælsi á marknaðinum. Tí skal støðið á tænaðum vera so lágt sum gjørligt og bara galda fyri tey, sum veruliga hava tørv, grundað á eina tørvsmeting hjá tí einstaka treingjandi. Skipanin verður goldin gjøgnum skattin, ofta supplerað við hjálp frá hjálparfelagsskapum. Umbýtingin av ágóðum millum sosialar bólkar er lítil og ongin. Dømi um slíkar vølfærðarskipanir eru USA og Kanada.

Europeiska modelið

Byggir á sokallaða subsidaritetsprinsippið, t.e. at tað almenna ikki blandar seg, fyrr enn møguleikarnir í familjuni eru brúktir. Staturin kann geva tilskot, serliga til at nøkta ein familjutørv, eitt nú til barnaansing heima. Skipanin byggir á tilknýti til arbeiðsmarknaðin gjøgnum kravdar tryggingar. Umbýting millum sosialar bólkar er nakað av, har skipanin heldur fast í tradisjonell familjumynstur, eitt nú við heimagangandi mammum. Týskland og Frakland eru dømi um slíkar vølfærðarskipanir.

Skandinaviska modelið

Byggir á prinsippið um universalitet, t.e. at skipanin skal fevna um øll (t.d. fólkapensjón og barnakekk). Skipanin verður goldin gjøgnum skattin við stórum umbýti millum sosialar bólkar, t.d. gjøgnum rættiliga progressiva skattaskipan. Endamálið er at skapa størri javnað millum samfelagsbólkar, soleiðis at dentur er lagdur á javnbjóðis møguleikar fyri øll. Hendan skipanin leggur tí dent á eina aktiva iløgu í framtíðina hjá tí einstaka. Sum navn við sigur er henda skipanin tann, sum er galdandi í skandinavisku londunum, Danmark, Svøríki, Finnlandi og Noregi, tó við innanhýsis munum millum londini.

Vølfærðarfellarn

Dagsins ungdómur gongur vanliga 12-13 ár í skúla og fer síðan antin í læru ella undir víðari lestur. Alt hetta er alment figgjað og tí nærur kostnaðarlestur fyri tann einstaka. Tá ið samfelagið í so nógv ár bjóðar fram útbúgvingar til uppvaðsandi ættarliðið, so er eittans argument fyri hesum: tað er, tí at tað loysir seg búskaparliga.

Eitt nú hevur danska vísmannaráðið roknað seg fram til, at hvør persónur við hægri útbúgving økir um bruttotjóðarúrtøkuna við millum 3-6 milliónum í sínum produktiva virkna lívi, væl at merkja eftir skatt og eftir at útbúgvingin er afturgoldin.

Skal alment goldna iløgan loysa seg, so má tó ein heilt innlýsandi fyrirtreyt vera lokin. Hon er, at tann, sum fær hesa útbúgving goldna av samfelagnum, eisini livir sítt produktiva lív í sama landi, sum rindar fyri hana, tí annars fær samfelagið sjálvandi ikki pengarnar aftur. Og nú eru vit inni á kjarnanum í trupulleikanum.

Eftir tí, vit vita, flyta einir 300 ungdómar við miðnámsskúlaprógví av landinum árliga við tí ætlan at taka onkra hægri útbúgving aðrastaðni. Mett verður, at gott helvtin av hesum

fólkum ikki venda aftur til Føroya eftir loknan lestur. Í hesum tølum liggja vit lutfalsliga langt oman fyri okkara grannalond, og talið tykist enntá at vaksa.

Leysliga roknað kostar raksturin fyri ein fólkskúlanæming í 2011-krónum uml. 40.000 um árið. Hetta verða um leið 400.000 í 10 ár. Ein studentaskúlanæmingur kostar um leið 150.000 krónur í 3 ár.

Teir um leið 150 fráflytararnir árliga, sum ikki koma aftur eftir loknan hægri lestur uttanlands, hava til samans kostað skúlavirkinum einar 80 milliónir krónur. Hetta eru sostatt pengar, sum samfelagið árliga ger iløgu í, men sum tað ikki fær aftur.

Skulu vit leggja nevndu útrokningar hjá danska vísmannaráðnum til grund, so kundi hvør mistur árgangur upp á 150 føroyingar, umframt at goldið sína útbúgving aftur og rindað skatt, eisini økt okkara bruttotjóðarúrtøku við 450 til 900 milliónum.

Kappingarføri gjøgnum virknan vølfærðarpolitikk

Roknistykkið omanfyri er einfalt, men tað setur perspektiv uppá, at lata vit standa til, er tað við áhaldandi stórum

tapi av bæði vølfærð og kappingarføri sum avleiðing.

Skandinavisku royndirnar vísa okkum, at tað er eginleikin at broyta samfelagsins stovnar at virka í mun til tann globala veruleika vit liva í, sum er avgerandi fyri okkara kappingarføri frameftir. Tí er neyðugt at fáa gongd á at arbeiða aktivt við kappingarføri í tí breiða týðninginum, sum nevndur er omanfyri.

Ongar einfaldar loysnir eru, men við støði í okkara vitan um styrkirnar í skandinaviska vølfærðarmodellinum, kunnu vit siga:

At tað er neyðugt at fáa í lag ein aktivan samhangandi politikk millum vinnu-, arbeiðsmarknaðar-, útbúgvingar- og sosialøkini. Hetta kenna vit frá skandinavisku skipanini sum strukturpolitikk, t.e. eina samskipaða ætlan millum sentralar sektorar í samfelagnum og sostatt nógv meira enn bara »vinnupolitikk«.

At grundarlagið fyri kappingarføri ikki sprettur úr tekniskum fyriskipanum aleina, men við at byggja breitt á menniskjaliga læring og kreativitet. Hetta merkir, at kappingarføri skapast við m.a. at satsa upp á útbúgving og eitt aktivt samanspæl millum almenna og privata

sektorin. Bæði innan sonevndu kreativu vinnurnar, innan turismu og innan eitt nú heilsu- og sosialar tænaðar eru stórir møguleikar í innovasjón í alment-privatum samanspæli.

At tað er neyðugt at økja um okkara vitan og læring. Eitt nú okkara eginleikar til at læra av teimum mistøkum, sum verða gjørd, og at læra av tí samfelagsgongd, sum er. Tað er soleiðis vit økja okkara vitan um, hvørjar avbjóðingar vit hava framyvir. Tað er eisini soleiðis vit koma nærri hugskotum til at loysa framtíðar avbjóðingar innan heilsu, skúla, almannahjál, orku, flutning og almenna/privata stýring sum heild! Tað hevur eydnast væl í Skandinavia, og tað kemst eitt nú av einum breiðum, men aktivum granskingar- og menningarpolitikki. Hetta vildi eisini greitt verið ein fyrimunur hjá okkum at havt.

At satsa upp á kappingarføri í tí breiða týðninginum er í grundini at satsa upp á okkara menniskjaliga tilfeingi til ikki bara at flyta av landinum, men til at virka, støðast og trívast í Føroyum.

TALVA 2: Lestur til víðari inspirasjón

Eva Sundstrøm (2006)

Välfärdspolitiska förhållanden i Västnorden. TemaNord 2006:520

Huset Mandag Morgen og Nordisk Ministerråd (2005)

Norden som global vinderregion. På sporet af den nordiske konkurrencemodell. ANP 2005:777.

John L. Cambell og Ove K. Pedersen (2005)

Dansk institutionel konkurrenceevne i den globale økonomi. Copenhagen Business School.

Nordisk Ministerråd (2009)

Nordic Innovation Monitor. ANP 2009:721.